

Cyril Höschel

LAUDATIO

u příležitosti udělení Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97

Zdeňkovi Neubauerovi

5. října 2001

Dnešní slavnost, která je symbolickým vyvřením myšlenkového kvasu neotřelého a neortodoxního chápání světa v kontextu moderního evropského myšlení, je krásnou příležitostí k tomu, abychom my, kteří máme tu velikou čest a radost zde promluvit, opisy, metaforami, narážkami, podobnostmi a rozdíly, ale hlavně příběhy předvedli na místě, oč tu vlastně běží. Jak lze – bez ohledu na naši individuální průpravu a názor – rozumět tomu, co svým životem, dílem, a prostorem, který otevírá jiným, sděluje dnešní laureát Ceny VIZE 97, profesor Zdeněk Neubauer. Potěšení z této výzvy mi však kazí okolnost, že takového předvedení v míře dostatečně uspokojivé pro Ty, kdož znají Zdeňka především jako Sidonia, natožpak pro ty, kdož vysledovali stopu jeho eidetické biologie až k téměř náhodným životním rozhodnutím, jež vedla k opuštění mimořádně slibné molekulárně biologické kariéry a k fatálnímu zaujetí hermeneutikou, prostě nejsem schopen. O co bych se však rád zde a dnes pokusil, je objasnění fenoménu Neubauer těm, kdož mu stáli a stojí opodál, nebo i těm, kterým zásadní nepochopení Neubauera zatemňuje soudnost podrážděnou nenávistí, jakou máme sklon cítit ke všemu, čemu nerozumíme. A porozumět Zdeňkovi Neubauerovi je někdy (a pro mnohé) vskutku velmi obtížné, ne-li nemožné. Pokusím se toto své tvrzení předvést na vlastní kasuistice. Zdeněk Neubauer sehrál v mém životě zásadní roli nikoli proto, že bych ho – máje velmi odlišnou průpravu i to, co bychom dnes mohli nazvat „kognitivní styl“ - zcela pochopil (a už vůbec nekriticky přijal), ale proto, že právě na něm jsem se naučil chápat, že nechápu, vědět, že nevím, a být si jist, že si nikdy ničím nemohu být jist. Prostorem, který Zdeněk spoluběžcům v dosahu svého – *sit venia verbo* – eidetického pole stále otevírá, vymezuje vnímavým vlastně horizonty jejich vlastní omezenosti. Odměnou je jim pohled zvenčí na sebe, určitá korektivní zkušenost ve smyslu psychoterapeutickém. Autentické prožití si dvou otřepaných, ale nesmrtelných parafrází: Jednak Sokratova „□□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□“; jednak Čelakovského „Je to chůze po tom světě - kam se noha šine; sotva

přejdeš jedny hory, hned se najdou jiné.“ To připomíná Neubauerův gnoseologický agnosticismus. Naše poznávání světa se neblíží k nějakému neměnnému cíli, k jednou definitivně poznatelné pravdě, nemá vektor v absolutním prostoru. Je spíše pohybem v nekonečné krajině, osvětlováním nových a nových území, přecházením jedněch hor a spatřováním jiných. A tak horizonty, krajina, tvar, podoba, znak, motiv, rozdíl, pole, smysl, příběh, to je tkanivo, z něhož se spřádají neubauerovské variace coby příležitosti pro nás, kdož stále razíme štoly moderní vědy v úzkém smyslu, tedy testováním hypotéz, řešením řešitelných problémů a zapovídáním si problémů neřešitelných.

V mých očích Neubauerova životní dráha ukazuje oddanost a zaujetí nejprve přírodovědou, ke které Neubauer s důkladností a vhladem sobě vlastním přichází skrze mykologii, aby nakonec učinil i speciální objev mikrobiologicko-genetický, posléze jazykozpytem v pohledu etymologickém, sémantickém, srovnávacím a vývojovém, a nutně filosofií, která není Neubauerovi ani ozdobou, ani vstupenkou do intelektuálních salonů, ale naprosto nutným návratem k chápání smyslu. Pro Neubauera bez filosofie neexistuje poznání, tzv. čistá věda smysl nedává. Víra byla zcela nahrazena "vědění" poté, co bylo holonomické chápání korespondence řádů opuštěno a zbyly jen soustavy, u nichž stačí vědět, z čeho sestávají a jak jsou sestaveny. Tento novověký způsob vědění, které chtělo být EPISTÉMÉ, byl postupně pokořen na vytváření "modelů", tedy pouhého napodobování nápodob. Vědecké poznatky dnes vystupují v podobě pouhých mínění ("Our results seem to support our suggestion ... Further experiments are needed to..."). Mínění tedy není vědění; ale není ani vírou v silném slova smyslu. Filosofie si za této krize poznání opět činí v Neubauerových očích nárok být pomocnicí skutečnému vědění. Specializovaní vědci dneška, byť je jim Neubauerův strukturalismus jakkoli nepříjemný, musí nutně sami dospět k tomu, že nejbolestivějším nedostatkem naší vědy je ztráta schopnosti uvidět celek, která je nepřímo úměrná rostoucímu kvantu poznatků.

Neubauerovo chápání eidetické biologie nelze samozřejmě ztotožňovat se strukturalismem, jak jej v biologii i lingvistice chápala moderna 20. století. Připomeňme zde však Neubauerovu chválu strukturalismu v Geometrii živého a jeho polemiku s Laco Kováčem: Podle Kováče "To všechno (rozuměj strukturalismus a potažmo filozofie) začne mít vědecký význam až v okamžiku, kdy se z neplodné rétoriky přejde k návrhům konkrétních experimentálních modelů, k formulování konkrétních experimentálních programů, kdy jejich protagonisté opustí psací stoly a přejdou do laboratoří nebo k počítačům či si zvolí trpělivou darwinovsko - lorenzovsko - tinbergenovskou cestu konkrétního pozorování přírody“. K tomu Neubauer

dodává, že s tím lze jistě souhlasit. Jenomže v tomtéž okamžiku se ukáže, že předcházející všeobecná rétorika nebyla neplodnou.

Zdeněk Neubauer nám tedy otevírá prostor pro opětné porozumění světu, a tedy i vědeckým poznatkům. Skutečné vědění je podle něj plodem takového poznání, které dává smysl. A smysl přichází odjinud než z pouhého testování hypotéz. Přírodověda (a medicína) nepotřebuje filosofii jako zdroj vědění, což se někteří filozofii odpuzení specialisté v tom či onom mylně domnívali, ani jako nástroj, jak to někdy pletli dohromady marxisté, ale jako pěstění smyslu pro smysl svého vlastního vědění. Neubauer sám v této službě pronikl mohutně do psychologie pochopením života a díla C.G.Junga, do neuropsychologie a psychiatrie svým brilantním zmapováním mozkové asymetrie, jak nám je kdysi předložil v jedinečné přednášce na semináři u prof.Katětova, a do mnoha dalších oblastí, kterým porozuměl z pohledu často velmi neobvyklého a zanedbaného. Vzpomínám si, jak demonstroval záhady mozkové laterality na vlastním příběhu. Jsou matematici, říká, kteří píšou poezii nebo lékaři, kteří pěstují hudbu. Oni ale nepoužívají jednoho k druhému, nemotají to dohromady, protože mají mozkové hemisféry v pořádku a do značné míry diferencované ve svých rolích. U mne však sudičky rozhodly jinak. Maje od narození poškozený mozek, nesu s sebou životem kromě tělesných a pohybových poruch rovněž tu okolnost, že moje jedna zdravá hemisféra musela přejmout funkce i té druhé, postižené, a tak se mi tam – obrazně řečeno – poezie smíchala s matematikou. Neubauer tedy, na rozdíl od jiných, používá jednoho k druhému. Proto ta nezvyklost, proto ty obtíže s vědci, ale i s filozofy.

Současná česká filozofie i věda mají ve Zdeňkovi Neubauerovi postavu nepřijatelnou pro všechny. Učenci ho mezi sebou nechtějí, protože není vědec (místo aby ho tedy chtěli proto, že je filozof). Filozofové ho nechtějí proto, že nějak divně postmodernisticky motá dohromady religionistickou hermeneutiku, genetiku, epistemologii, fenomenologii, strukturalistické vidění světa a etymologii. Jinými slovy to, čemu nerozumíme, musí být přece špatné. A tak máme outsidersa, Ahasvera, který je pro všechny účastníky sporu požehnáním už proto, že mají obětního beránka, „scape-goat“, do kterého si mohou kondenzovat všechnu hořkost vlastního [ne]poznání, všechny své pudové síly, od kterých musí čas od času očistit své *racionální* já, své prizma poznání a *raison d'être* svého působení na Zemi.

Výsostné postavení mezi ostatními Neubauerem obsaženými disciplínami má ovšem biologie: Sidonius z biologie vyšel, k ní se vztahoval a s ní se dodnes vypořádává. Neubauer ze svého eidetického pohledu sdílí s vitalisty názor, že živá hmota je něco jiného než pouhý soubor chemických reakcí. Odmítá redukovat biologii na biochemii a biochemii na chemii.

Upozorňuje mne v jednom ze svých jedinečných dopisů, že DNA eukaryontního jádra tvoří pouhých 0.4%; vše ostatní v jádře se patrně zabývá zpracováním informací ve smyslu interpretace. Zdůrazňuje, že primární odpovědí buňky na informaci z okolí je změna tvaru buňky daná přestavbou cytoskeletu s následnými změnami mnohospodového prostorového uspořádání genomu v jádře. Dnes je zřejmé, že tím primárním je zaujetí tvaru (buňky, jádra, chromozomu), jež určuje chemismus, a nikoliv chemické složení soustavy, které by měnilo tvar! Proto považuje Neubauer za smysluplné hovořit o morfogenetickém poli, epigenetické krajíně apod. Tvar pak rozhoduje o tom, která informace bude čtena a *jak bude interpretována*. Primární přepis genofondu je základem celé řady alternativních dešifráží a obměn. Podle Neubauera si information processing genetické informace nezadá s processingem zrakové informace (cesta od viděného obrazu až po jeho slovní výklad). S tím souvisí ovšem i řízení mutace, ergo návrat k určité formě lamarckistických představ. Právě proto, že Zdeněk Neubauer se smysluplnou sebestudiem genetické informace po celý život zabýval v nevěře, že by evoluce byla jen důsledkem série chyb v přepisu, a upozorňoval na okrajové podpůrné práce, je mu dodnes nadáváno do lamarckistů a lysenkistů. Teprve v současnosti však náhled, že dědičné změny se nedějí ani náhodně ani nutně, nýbrž selektivně, inteligentně a orientovaně, pronikl i do renomovaných časopisů. Neubauer je celoživotním účastníkem těchto zápasů o pochopení života, je dnes již jejich klasikem a jedním z mála myslitelů v naší zemi, který dokáže ocenit, co se odehrává a změřit hloubku této revoluce v pochopení života. Neubauer striktně odmítá genetický determinismus: geny jsou skutečně vlohami a nikoliv determinantami. Představují možnosti, jimiž je živá bytost vybavena, nikoliv předpisy, jimiž by byla určena. Konfrontace Neubauerových přednášek a textů, v nichž prosazoval jazykovou metaforu genetické informace proti obvyklé a ještě k tomu povrchní metafoře počítačové, s posledními poznatky molekulární biologie a genetiky (dokončení projektu HUGO, tj. přečtení lidského genomu) ukazuje, že současný vývoj poznání mu se zpožděním přináší zadostiučinění.

K čemu tedy je Zdeněk Neubauer nám přírodovědcům, k čemu takový profesor biologie v případě, že považujeme filosofii za kontaminující komplikaci pravé vědy ze strany neprofesionálů, kteří by si rádi nadešli naši každodenní laboratorní dřinu bezpracnou zkratkou volající "heuréka"? Kdyby v ničem jiném, vidím odpověď přímo v Neubauerově chvále bláznovství, již předznamenává motto z Goethova Fausta:

"Zblízka i z dalek shromáždění
zdravím vás, ctní a věrní moji-
hle, mudrc po boku mi stojí

ale proč blázen tady není?"

Císařův blázen nastavuje zrcadlo a dává věcem smysl nejenom skrz metaforu, příběh, narážku a měkkost přirozeného jazyka, ale i skrz nevyřčené: čistě kresbou pozadí. A tento dar přináší nám, kteří máme jinou průpravu i životní zkušenost, učenec par excellence, pansofista, vědec a myslitel Zdeněk Neubauer. Ba co víc, ukazuje nám chtě nechtě, jací profesori naší universitě chyběli a dosud stále chybí. Připomeneme-li si, že znalost přírody se na universitě pěstovala v rámci filosofie, která ovšem nebyla *scientia* ale *ars*, provozovaná na *Facultas artium*, a že biologii oddělil z filosofie Bohumil Němec teprve v minulém století, pak pochopíme, že Neubauer je biologem mimo jiné právě proto, že je filosofem a filosofem je právě proto, aby mohl být biologem. Nemohu zde nepřipomenout, že svá univerzitní *venia docendi* a svou profesuru získal Zdeněk Neubauer až po pádu komunistického režimu, a to nikoli zásluhou ocenění jeho génia ze strany osvobozených přírodovědců či filosofů, ale na lékařské fakultě, v podstatě jako záchranu slovního učení Karlova před historickou ostudou. Neubauerovo jmenovací řízení pro obor biologie prováděné *nota bene* na lékařské fakultě neznamenal násilné povznesení filosofa do hájemství vědy, nýbrž zadostiučinění původnímu smyslu věci na pražské univerzitě a kultivaci jejího současného řádu. Neubauer se tímto rituálem vrátil tam kam patří, jsa svou životní poutí neuvěřitelně vyzbrojen a způsobilý k jakékoli disputaci. I kdyby nikdo na světě s Neubauerem nesouhlasil, musí souhlasit s tím, že je to univerzitní profesor *per definitionem*. Pro Zdeňka Neubauera je každé zařazení, každý obor, chlívček, předpis či kolonka nepřipustně těsnou svěrací kazajkou. Neubauer překračuje současný stav naší university. Bylo povinností nás, kteří jsme to už dobrých pár let rozpoznávali, abychom v té věci zjednali nápravu a prostor mu uvolnili. O tom, že toto prozření bylo spíše než naší zásluhou výrazem nějakého většího, na jednotlivých aktérech poměrně nezávislého, smysluplného příběhu, svědčí i dnešní udělení Ceny VIZE 97, která je přiznávána zejména za významný příspěvek k vzájemnému obohacení vědy a kultury, právě Zdeňku Neubauerovi. Q.B.F.F.F.